

NÁNDORFEHÉRVÁR OSTROMA 1456

(Compactor Könyvkiadó. Keszthely, 2007. 249 o.)

A fiatal zalaegerszegi történész, Cseh Valentin a nándorfehérvári diadal 550. évfordulója alkalmából adta ki tudományos-ismeretterjesztő kötetét Keszthelyen. A szerző Barta Gábor: *Nándorfehérvár 1456* címmel ellátott, 1985-ben megjelent könyve után vállalkozik ismét a nevezetes ostrom történetének összefoglalására. Cseh Valentin munkája még 2006-ban a Honvédelmi Minisztérium és a Magyar Írószövetség „Kard és kereszt” irodalmi pályázatán elnyerte a Honvéd Vezérkar főnökének különdíját.

A kiadvány – csakúgy, mint Barta Gáboré – földrajzi bevezetővel indul. Először a korabeli Magyar Királyság déli határvidékeit, a magyar-oszmán összecsapások frontvonalát mutatja be (mellékesen jegyezzük meg, hogy a második oldalon található *XV. századi török-ellenes végvárrendszer* címmel ellátott I. ábra jobban illett volna a török ellenes védelmi rendszert bemutató fejezethez). Majd Nándorfehérvár és környéke, Zsarnó és Zimony vára, a környező folyók stb. kerülnek bemutatásra, ami azért is lényeges, hogy a vár területi elhelyezkedéséből stratégiailag kiemelkedő fontosságát érzékeltesse: a Konstantinápoly–Buda hadiút csomópontja, a dunai vízi út biztosítása. Szintén az első fejezetben kerül tárgyalásra Nándorfehérvár nevének eredetkérdése. A XX. század elején az elnevezés körüli vitákhoz hozzászóló kutatók: Melich János, Eckhart Ferenc és Šišić Nándor nézeteit röviden közli a szerző. Eckhart Ferenc érvelését fogadja el, mely szerint a Nándor szóban egy népnevet, a bolgárt találjuk, míg a szláv Beograd elnevezés fehérvárat, fehérvárost takar; így Nándorfehérvár nevét Bolgárfehérvárként értelmezhetjük. Az érvelést különösebb okfejtés és bizonyítás nélkül tette magáévá a szerző. Szintén az első részben ismerhetjük meg az oszmán csapatok útját Drinápoly és Nándorfehérvár között, Bertrandon de la Brocquiere kortársnak mondható, 1433-as utalása alapján.

A II. és III. fejezet a török elleni harc és a török ellenes védelmi rendszer 1456-ig terjedő történetét vázolja. Néhány kisebb hiba ellenére

a magyar–török harcok menetét jól foglalja össze. A kutatás jelenlegi állása szerint Nagy Lajos 1375-ben nem a török ellen vezetett hadjáratot Havasalföldre, hanem Radu havasalföldi vajda ellenében, akinek a seregében voltak török segédcsoportok is. Az 1396-os nikápolyi csatáról írva a jelentős létszámban megjelent havasalföldiekről is kellett volna szólni, ha már az ütközetben keresztény oldalon részt vett szinte összes nációt megemlégtetik. Cseh Valentin vázolja a török elleni védelmi rendszer alakulását: az ütköző államok (Havasalföld, Bosznia, Szerbia) rendszere az 1420-as évek végére már nem tudta teljesíteni a magyar udvar elképzeléseit a török támadások ellen. Ennek természetesen az adott terület geopolitikai helyzete – a török- vagy a magyar-pártiság befolyása erősebb – is oka volt, és így bizonytalan „szövetségesekként” viselkedtek. Ezért kezdte megerősíteni Luxemburgi Zsigmond a déli határok védelmét. A déli végek irányításában kiemelkedő szerepet játszó Ozorai Pipo és Tallóci család esetében pedig Engel Pál és Mályusz Elemér kutatási eredményeit teszi a nagyobb olvasóközönség számára elérhetővé az adott fejezet. E helyen Tata várának korai ábráját feleslegesnek gondoljuk. A III. fejezet 1439-től 1455-ig tárgyalja az eseményeket, központba állítva Hunyadi János alakját. Szintén Engel Pál kutatási eredményeit közli Hunyadi kezdeti éveinek kapcsán. Az 1439-es évvel kapcsolatban megjegyzendő, hogy a titeli táborban megbetegedett Habsburg Albert nem Bécsben, hanem Neszmélyen halt meg. Következik Nándorfehérvár 1440-es ostromának bemutatása, amelyben a szerző sokat támaszkodik Bonfini kétes információira, valamint megoldatlanul hagyja azt a kérdést, hogy Tallóci Jován miért is tudta sikeresen védelmezni a várat. Természetesen a gyér forrásanyagból nehéz a török sikertelenségének pontos okaira rámutatni, de néhány lehetőséget azért fel lehetett volna rajzolni, pl. 1440-ben a török ostromtüzérség, ostromtechnika még nem állhatott olyan magas színvonalon, mint az azt követő évtizedben. Hunyadi törökellenes hadjárait is bemutatja tömören a mű em-

lített része. Szintén Engel Pál eredményeit használja fel a szerző a szegedi eskü és váradi „hamis” béke történetének leírásában.

A IV. fejezet Nándorfehérvár építéstörténetét, 1456-os felépítését, felszerelését, őrségét és ellátását mutatja be. A vár építéstörténetét négy szakaszra osztja a szerző, 1404–1456 között, a Lazarevics István (1404–1427), a Tallóci család (1427–1440), valamint az 1456-ban mindkét nándorfehérvári kapitány, Hunyadi János és Újlaki Miklós vezette építkezésekre (1440–1456). Kiemelendő a szerző által is jogosan említett két barbáknak építése az utolsó szakaszban, amelyek valóban korszerű megoldásnak számítottak akkoriban. A vár öt nagyobb egységre tagolódik, melynek részei: fellegvár, belső vár, alsóváros, felsőváros, vízivár. A könyv szól a megerősített falrészek elhelyezkedéséről és az úgynevezett „kettős falóvról”, ami a vár déli irányú védelme miatt nem elhanyagolható, hiszen ez a rész volt leginkább kiteve a támadás veszélyének. A vár leírásánál kortárs szerzők munkáit is idézi a kötet: Giovanni da Tagliacozzo, Bertrand de la Brocquiere munkáit, valamint Hunyadi János híres győzelmi jelentését, de felhasználja a szerb régész, Marko Popovic írásait is. A fejezetet igényesen elkészített szemléltető ábrák színesítik. Nándorfehérvár flottájáról, valamint állandó őrségéről Kubinyi András kutatásait is megismerheti az olvasó.

Az V. és VI. fejezet a magyar és az oszmán haderőt mutatja be. Szól a magyar hadügy változásáról a Zsigmond-kor idején: a tűzfegyverek megjelenéséről, a gyalogság és a zsoldosság egyre nagyobb térhódításáról. A magyar haderőt a következő fegyvernemekre osztja: gyalogság, könnyűlovaság, nehézlóvaság, hajóhad (dunai flottilla) és tüzérség. A könnyűlovaság bemutatásakor nemcsak a telemekatonaságról lehetett volna szólni, hanem Luxemburgi Zsigmond uralkodása óta a magyar hadszervezetben egyre inkább jelen lévő balkáni eredetű huszárságról is. Hunyadi János taktikájában pedig arról, hogy nemcsak a szpáhik elüldözésére használta a nehézlóvaságot, hanem elsősorban a török szárnnyakra akart csapást mérni, ahol valóban voltak szpáhik, de bizonyosan nem kizárólag ők alkották az adott harci köteléket. Az oszmánok seregét a következőképpen bontja részekre a kiadvány: szpáhik és akindzsik a lovaság keretein belül, a gyalogságon belül pedig janicsárok, azabok és a szultán testőrsége, valamint a tü-

zérség és a flotta. Külön kezeli a szerző a háttárvárakban elhelyezett helyőrségeket. Joggal utal az oszmán flotta viszonylagos gyengeségére a korban, valamint a tüzérség fejlesztésére – csak egy példa: Orbán mester esete –, s annak 1453-as Konstantinápoly alatti komoly teljesítményére a szerző.

A VII. fejezet szól a közvetlenül az ostromot megelőző egy esztendő történéseiről, a magyar és a török fél előkészületeiről. Említésre kerül, hogy a magyar készülődés lassú és nehézkes volt, annak ellenére, hogy 1455 szeptemberében a raguzaiak már figyelmeztették a veszélyre a budai udvart. Ma már tudjuk, hogy a magyar hadsereget aratásig nem nagyon lehetett mozgósítani, mint az látható volt 1456-ban, 1521-ben és 1526-ban is. A magyar hadvezetésnek azzal a problémával is szembe kellett nézni, hogy hosszú határszakaszt kellett védeni, és a törökök mindig a lehető legtovább próbálták valódi célpontját támadásuk elrejtetni. Így érthetőbb Újlaki Miklós csapatainak hiánya, mivel a Szerémség védelmét ő látta el. Meg kell említeni a III. Callixtus által meghirdetett törökellenes kereszties hadjáratot 1455-ből. A könyv a tudomány eredményeinek tolmácsolását ebben a kérdésben sem hagyja ki: a déli harangszót a pápa még 1456. június 29-én rendelte el, az ostrom megkezdése előtt (a török csapatok csak július 2-án érkeztek meg Nándorfehérvár falai alá).

A könyv az ostrom menetét a VIII. fejezetben taglalja. Külön kiemeli a három nagy ütközetet: július 14-én a Dunán vívott csatát, a 21–22-i rohamot, a döntőnek bizonyuló kereszties támadást július 22-én. Szól a tévhitről, cáfolja is, hogy az elfoglalt török ágyúkkal lőtték volna az ellenséget a 22-i támadás során. A nehéz ostromlövegek bevetése lehetetlen volt, ám a kisebb ágyúkkal már elképzelhető, hogy tüzeltek. Kérdés, hogy a július 22-i váratlan és döntő siker után miért maradt el az ostromlók üldözése. A szerző ennek elmaradását Hunyadi János személyes döntéseként aposztrofálja, lehetséges, hogy megtiltotta a további harcokat, félve a kereszties csapatok fegyelmetlenségétől és vereségétől. A kérdést szempontot is figyelembe véve lehetett volna ábrázolni: a nagy veszteségek – főleg a lovaság esetében lényeges ez –, a járvány, Hunyadi csapatai és a keresztiesek közötti ellentétek és a kereszties sereg feloszlása viszonylatában. A várfalak állapota is lényeges kérdés, szerzőnk szerint a várat teljesen lerombolták az oszmánok ágyúi. Kubinyi

András vélekedését jelen esetben aktuálisnak tartjuk, mely szerint ha létrákon kellett a falakra hágniuk az ostromlóknek, akkor nem valószínű, hogy teljesen szétlőtték volna a falakat a török ágyúk. A falsérülések mindenesetre valóban komolyak lehettek, erre utal Hunyadi János – bizonyosan némileg túlzó – levele is. Cseh Valentin részletesen, forrásszövegek segítségével mutatja be a harci cselekmények menetét. Érdeemes néhány szót ejteni Konstantin Mihailovičnak, egy volt janicsárnak a visszaemlékezéseiről, mivel az itt szereplő forrás a magyar történettudomány részéről még teljesen nincs kiaknázva.

Az ostrom után történetek a IX. fejezet tárgyalja. Itt esik szó a két győző, Hunyadi János és Kapisztrán János haláláról. Hunyadi János utolsó pillanatainál is Bonfini inkább szép, mint hitelt érdemlő tudósítást helyez el előtérbe a mű. A győzelem utáni belpolitikai változásokban Cillei Ulrik nándorfehérvári megölésén és Hunyadi László kivégzésén keresztül az olvasót elvezeti egészen a Hunyadi Mátyás megválasztását megelőző napokig.

A kiadvány végén, a historiográfiai áttekintésben a szerző a felhasznált forráskiadványokat pontosan, a teljesség igényével közli, a szakirodalom vonatkozásában azonban csak az olvasók számára legfontosabbakat. Meg lehetett volna említeni Rázsó Gyula: *A lovagkor csatái* című könyvét, ami a nándorfehérvári ostromnak külön fejezetet szánt. A nagyobb magyar hadtörténeti szintézisek között is vannak kimaradt munkák, főleg azok, amelyek külön fejezetként tárgyalják az eseményt (pl. Bánlaky Breit József: *A magyar nemzet hadtörténelme*, a Liptai Ervin szerkesztette *Magyarország hadtörténete két kötetben*). A mellékletekben többek között rövid életrajzokat olvashatunk a korszak összes fontosabb személyiségéről. A kiadványban 47 ábra található, melyből tízet maga a szerző készített el.

A kötetet nyugodtan ajánlhatjuk a nagyobb olvasóközönség számára, de a történettudomány képviselőinek is, akik újabb összefoglalást kapnak az 1456-os ostromról, a magyar hadtörténet egyik legfényesebb diadaláról.

Farkas Péter

GECSÉNYI LAJOS

GAZDASÁG, TÁRSADALOM, IGAZGATÁS

Tanulmányok a kora újkor történetéből

(Győr–Moson–Sopron Megye Győri Levéltára – Győr Megyei Jogú Város Levéltára, Győr, 2008. 497 o.)

Elsősorban a kora újkori magyar gazdaság-, társadalom- és igazgatástörténet iránt érdeklődők figyelmét kelthette fel tavaly megjelent tanulmánykötetével Gecsényi Lajos. A szerző pályájának legfontosabb állomásai győri levéltárigazgatói tevékenysége, az Österreichisches Staatsarchiv magyar delegátusi tiszte, valamint a Magyar Országos Levéltár főigazgatósága. Ezt a pályáivet tükrözi kötetének felépítése, amely huszonhat – 1972 és 2003 között publikált – tanulmányát adja közre megjelenésük sorrendjében. Bár négy tanulmány időköre a középkorra is visszanyúlik, a cikkeknek kivétel nélkül vannak XVI–XVII. századi vonatkozásai, így Gecsényi Lajos munkásságának talán legjelentősebb szelétéről

kaphat átfogó képet az olvasó. Bár a címválasztás nem túl szerencsés, a cím ad egyfajta tematikus és időrendi eligazítást. De az csak a könyvet fellapozva derül ki, hogy tartalmának több mint a fele Győr vagy szűkebb-tágabb környezetének történetéhez kötődik. Így érthetővé válik, miért szerepel a címlapon Győrt ábrázoló metszet és miért Győr a megjelenés helye. A tanulmánykötet értékét csak növeli, hogy egyik darabja, *A Szepesi Kamara vezető tisztviselői 1646–1672 között* társszerzővel megjelent tanulmány, amelynek közlése Guszarova Tatjana hozzájárulásával történt meg.

A Győr településtörténetéhez kötődő tanulmányok sorában található a kötet legrégebbi korszakot feldolgozó darabja: *Győr közép-*